

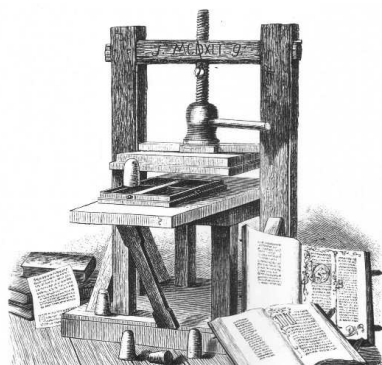
POLITICKÁ GEOGRAFIE

Čtenářský deník 3.

Národní identita a nacionalismus

Vypracování:

Johnson, N. C. (2002) *The Renaissance of Nationalism*. In Johnston, R. J., Taylor, P. J., Watts, M. J. (eds.) *Geographies of Global Change. Remapping the World*. 2nd. ed. Blackwell, Oxford, str. 130-142.

Prosinec 1989 znamenal velkou změnu na politické scéně ve světě, zvláště pak ve Východní Evropě. V roce 1990 došlo k pádu Berlínské zdi, oddělující V a Z Německo, tímto aktem došlo ke spojení Německa (po 28 letech). Václav Havel stál v čele odboje proti komunismu v roce 1989 v Československu. **Národní identita** a vlastenectví se v 80. a 90. letech projevila nejen v socialistických zemích, ale také v USA a Velké Británii. V období po Studené válce, nacházely svoji novou národní identitu nástupnické státy SSSR. *Globalizace* jako proces snižující roli národa a posilování postmodernismu – se vyznačuje politickou a kulturní různorodostí, národní stát stojí stále uprostřed (jako zprostředkovatel) mezi úrovní lokální a globální.

Podle N. C. Johnsonové i přesto, že existuje celá řada definic, typologií a vysvětlení termínu **národ**, je podle ní národ jen v představách společnosti – jež je převzata kulturou společnosti, nikoliv však geografickou, sociální vzdáleností, která je důležitá pro určení národnosti. V 16. století podle autorky se začala vytvářet představa národa v souvislosti s událostmi jako: **úpadek církevní vlády**, **nástup reformace**, **osvícenství** a **kapitalismus**. Vynález knihtisku umožnil vydávat levné knihy a noviny, psané mateřskými (národními) jazyky, následovalo *masové vzdělávání* v 19. století, což mělo za následek **zvýšení gramotnosti**.

Budování národa souvisí se společnou historií, kolektivní paměti, zvyky, tradice, a symboly krajiny. Kulturní legitimity musí být dosaženo národním státem, zvýšit kulturní a morální úroveň masy obyvatelstva. Ve Východní Evropě národní kulturní identity v době komunismu nebylo dosaženo, a proto tedy dnes v těchto státech je v oblasti kulturní a politické silné napětí (Bosna). Stejně jako v postkoloniální Africe (Nigérie) – konstrukce unifikovaného národního státu probíhala odlišně jak v oblasti jazyka, tak i náboženství a etnicity.

Definice kulturní identity se váže na společný jazyk. Politizace jazyka vyžaduje jazykové plánování. Standardizaci hláskování, mluvnici a masový vzdělávací systém, dosáhnout stupně uniformity. Jazyk je v rámci jednoho státu velmi často důvodem sporu,

například v Belgii (Flemish X French; Belgie X Brusel), kde konflikt je v měřítku mikro geografickém i regionálním. Další zemí s jazykovým problémem je Kanada (Kanda X Quebec). Ačkoliv jazyk je jeden ze základních charakteristik národa, dnes spíše způsobuje kulturní konflikty mezi mnoha státy, ve kterých majoritní jazykové skupiny prosazují svoji jazykovou kulturu na úkor minoritních skupin (Španělsko, Francie).

Ve Východní Evropě, od liberalizace politických režimů, právo minoritních jazyků vytvořit novou jazykovou agendu. Na Slovensku (rozpor Maďaři), dále pak Irsko, Indie, jako multijazykový stát se musela adaptovat na oficiální jazyk (hindština), samotná Angličtina byla oficiálním jazykem na úřadech a ve vládě. Dekolonizace často znamenala ponechání jazyka kolonizátorů, aby byl zachováný jednotný systém (názvy měst, ulic, vesnic).

Vytváření obrazu národa je také možné poukazováním („zvýrazňováním“) jeho **slavné minulosti**. Geograficky a historicky spojená představa zvláštního místa krajiny, které se stává centry kolektivní kultury. Například tartanové sukně ve Skotsku (národní minulost, která ignoruje skutečnou politickou moc, která vytváří představy. Právě tyto sukně a jejich vzorek asociují s odlišnými skupinami s obdobím změn ekonomických ve Skotsku ve vztahu k Britské a světové ekonomice. „*Invented traditions*“ nejsou jen záležitostí minoritních skupin ve velkých státech, ale také majoritních kultur. Nebo také zobrazování výjevů z minulosti malbami v Severním Irsku. **Turismus** nové formy výstav muzeí, historicko-tématické (zábavné a vzdělávací) parky, architektura a historie posilují představy národní minulosti. Zatímco v 19. století národní představitelství byla spojována s pojmy jako národní jazyky, školní učebnice historie, a náboženství, ve 20. století cestovní ruch a asociace historické a architektura hrají stejnou úlohu jako dříve národní jazyky.

Mýtické figury pronikají do konceptu **národní identity**, jsou zobrazovány v podobě soch (významné politické, vojenské, kulturní osobnosti) a památníků. V 19. století se rozšířila výstavba těchto soch. Monumenty zobrazují důležité figury z národní historie. Ve východní Evropě sochy významných osob se několikrát měnili v souvislosti se změnou režimu. Národní monumenty poukazovaly na národní mýty a **symboly** ve vědomí lidí a některé zůstaly dodnes. Monumenty připomínají skutečné historické osoby (politiky, dobrodruhy, spisovatele, vojenské velitele) a události. Sochy připomínají *válku nebo osoby* (národního významu) bojující za svobodu nebo spravedlnost. Polohopis monumentů může mít hierarchickou symboliku. Zatímco národní sochy připomínají hrdiny, mohou také připomínat válku – za nezávislost, mezinárodní konflikt nebo občanské spory. Památníky z války mohou připomínat vítězství nebo prohru. Mnoho památníků pochází z dob 1. a 2. světové války. Ne všechny památníky symbolizují hrdinství, existují i nepopulární památníky (Americký připomínající válku ve Vietnamu). Válečné pomníky připomínají „naši vítězové“ ne jen „vítězové“.

Odborné rozpravy o nacionalismu nezasahují do tématu **genderu**. V těchto debatách jsou muži aktéry a ženy jen pasivními diváky. Role ženy je jasná: hospodyně, rození dětí (zachování národa), sňatky jen mezi příslušníky národa, vychovávat děti s úctou k národu prostřednictvím pohádek a písniček.

Územní expanze národa je rozhodující při definování a diskuzi národních hranic. Anderson říká, že národní historie je uchovaná v jednotném teritoriu (domov) – a zatímco čas neustále plyne, prostor zůstává stejný. Definování národa je nerozlučně spjaté s městem, územím, na základě historického vývoje a **etnického rozšíření**. Okupace a kontrola nad územím a vymezení národních hranic jsou častými příčinami regionálních, národních a mezinárodních konfliktů.

Na začátku 21. století význam národního státu jako základní struktury v globální politice klesá v souvislosti s rozvojem multikulturalismu, komunity přesto tvoří základní článek.

Můj názor:

Tento článek, jehož autorkou je N. C. Johnsonová na mne působí velmi čtivým dojmem, autorka jde „rovnou k věci“, neproplétá myšlenky, a proto se text čte *nenuceně*. K objasnění teoretické pasáže využívá četné příklady (na rozdíl od pana Andersona jsou příklady z Evropského prostoru).

Tento text s „Pomyslnou společností“, jehož autorem je B. Anderson toho mají mnoho společného. **Národ** považují za pomyslné společenství, které vzniká jako představa v hlavách lidí a opakuje se i doba, příčiny a podmínky vzniku nacionalismu (v textu této autorky jsou také četné odkazy na B. Andersona).

Osobně se mi velmi líbí náhled do problematiky genderu, která je velmi aktuální a celému tématu nacionalismu dává širší rozměr. Naskytá se otázka, i přesto že v historii bylo velké množství žen (Margaret Thatchrová), které se významně podílely na politickém vývoji i v jiných společenských oborech, proto se ptám: kdyby vypukla válka v 21. století, dočkají se ženy, jež zemřou válečného pomníku?

Podle autorky Johnsonové je význam národních států potlačován v souvislosti s **globalizací**. S globalizací souvisí vznik *multikulturní společnosti*. Nedomnívám se, že by v budoucnu došlo k „vytlačení“ úrovně národní na úkor multikulturní. Domnívám se, že lidstvo je velmi citlivé na problematiku nacionalismu, každý si chrání „to svoje“. Právě globalizace přispěje k rozvoji **multinacionalismu**.

Otázky:

- 1)** Uveďte příklady postkoloniálních zemí, ve kterých si po nabytí nezávislosti zvolily jako úřední jazyk právě jazyk bývalé koloniální velmoci?
- 2)** Jak souvisí „hrdinská historie“ (historie atraktivní pro turisty) s vírou?
- 3)** Je oprávněný strach ze ztráty významu národního státu? Co vás k tomuto názoru vede?
- 4)** Žijeme skutečně ve společnosti, která je ochotna akceptovat multikulturalismus? Pakliže ano, jak vysvětlíte situaci v Turecku?
- 5)** Je možné, aby čistě jen nacionalismus byl příčinou konfliktu? Uveďte příklad konfliktu, jež byl zapříčiněn jen nacionalismem. Byl nacionalismus skutečně příčinou občanské války a genocidy ve Rwandě?

Anderson, B. (2003) *Pomyslná společenství*. In Hroch, M. (ed.) Pohledy na národ a nacionalismus. Čítanka textů. Sociologické nakladatelství, Praha, str. 239-269.

Autor v úvodu vzpomíná na střety Sovětského svazu a Číny, Německa, Maďarska, Československa, Afghánistánu, jež vysvětluje snahou o *socialistický imperialismus* (nebo-li obranu socialismu). Podle autora budou vždy nepokoje mezi marxistickými režimy v jednotlivých státech (bývalé socialistické republiky, ČLR). Po 2. světové válce *nacionální revoluce* proběhla např. v ČLR, Vietnamská republika. Marxistická hnutí, OSN se snaží se stát nacionálními hnutími. Podle Andersona konec nacionalismu zatím nenastane. Definice

národa je velmi složitá. *Nacionalismus je nepohodlná anomálie marxismu. Národní identita je druhem kulturního artefaktu* (dle Andersona).

Autor se snaží definovat národ (odkazuje na Nairna, Hobesse) jako pomyslné (příslušníci národa se většina členů nepoznají) politické společenství existující v **představách společenství**. Podle Gellnera nacionalismus vynalézá národy, tam kde neexistují. *Národ existuje v představách* jako vnějškově ohraničený, má hranice za nimiž se nachází jiné národy. Žádný národ si o sobě nemyslí, že se kryje s celým lidstvem. Koncepce národa se zrodila v době osvícenství a revoluce náboženství. Zárukou a symbolem svobody je svrchovaný stát. Národ existuje v představách jako společenství (horizontální spřízněnost). Autor ztotožňuje *nacionalismus s představou*, která je důvodem mnoha obětí. Hroby padlých vojáků ve válkách (jméno neznámá nic), důležitá je národní představa (zde leží: Němci, Američané, ...). Památníky, hroby, které uctíváme nejen pro „národního hrdinu“ (nacionalistická představa), ale také souvisí s náboženskou představou.

Dále s B. Anderson zamýšlí nad významem náboženství, kterým se snaží vysvětlit ty nejkrutější životní události odvoláním na osud. 18. století v Západní Evropě počátek nacionalismu a náboženského myšlení (osvícenství) – náboženství ubývalo → nesmyslné rány osudu → východisko: představa národa. Národní státy mají přízvisko: nové, historické, budoucí. Například to že jsem se narodila jako Češka je náhodilé, ale Česká republika je věčná.

B. Anderson říká, že nacionalismus nesouvisí jen s politickými ideologiemi, ale i širokými **kulturními systémy** (a to: náboženství a dynastie říše – Proč jsou tolik důvěryhodné?). Náboženství mají v sobě zakomponovaná rozsáhlá společenství. Lidé si rozumí i přesto, že každý umí jiný jazyk – spojovací článek: posvátné písmo. Klasická společenství (posvátné jazyky mající) se lišila od moderních národů.

Velká náboženství pojímaných společenství je díky neuvědomované soudržnosti. Dva důvody vztahující se k jedinečnému postavení společenství:

1) Právě náboženství vytvořilo vhodné prostředí („náš Pán“) pro teritorializaci víry, předznamenání jazyka mnoho nacionalistů. V 18. století katolíci – relativizace, teritorializace jsou uvědomělé a mají politický smysl.

2) Úpadek posvátného jazyka. V historii byla latina (v Z Evropě) jediným vyučovacím jazykem. Angličtina pronikla za hranice ostrovního státu díky světové dobovačné politice.

V předmoderní době se vládám (monarchům) podařilo stmelit různorodé a často i navzájem si vzdálené populace. Monarchistické státy vznikaly i sňatkovou politikou → spojování různorodé populace. Habsburci → míšení plemen → známka nadřazeného postavení. V 17. století legitimita monarchie (v Západní Evropě) se nezačala vytrácet.

Ve středověku prostřednictvím křesťanství nebyl jasný předěl mezi minulostí a přítomností. Pro vznik nacionalismu je důležitá **změna vnímání času**. Ve středověku existovala koncepce simultánnosti-souběžnosti času, dnes čas vnímáme jako homogenní, prázdný, který měříme hodinami a kalendářem. Podle Andersona v 18. století **román a noviny** poskytly technický prostředek pro reprezentování národa. Právě romány umožnili čtenáři vidět události, které probíhají současně (mezitím, zatím co probíhají jiné). Stejně tak i národ pohybující se v kalendářně odměřovaném, homogenním, prázdném časem. Lidé si osvojí představu o ostatních členech národa, s kterými se nikdy nemusí potkat, ale jsou si vědomi jejich vytrvalé, anonymní, simultánní aktivitě. Autor dále prokládá text 4 literárními příběhy z různých kultur a epoch.

V poslední části se autor zamýšlí nad novinami. Literární konvence novin – proč je posloupnost událostí v novinách taková jaká je? Vliv **kalendářní koincidence** – svět se vytrvale vleče dopředu. Dále je to vztah mezi **novinami a trhem**. Od vynálezu knihtisku (Gutenberg, 15.století) se vytisklo o 600 % více knih (do současnosti). Podle pana Hegera noviny slouží modernímu člověku jako *náhražka ranní modlitby*. Masové čtení novin v jeden okamžik, přesto o jejich identitě nemá ani nejmenší představu, tento rituál se opakuje každý den = pomyslné společenství. Společenství v anonymitě, která je znakem **moderního národa**.

Shrnutí hlavních tezí dle B. Andersona:

- 1)** psaný jazyk nabízí výsadní přístup k ontologické pravdě,
- 2)** společnost je přirozeně organizována kolem nadřazených center,
- 3)** kosmologie a historie nerozlišitelné, původ světa a lidí v zásadě stejný.

Nejprve v Západní Evropě a později i jinde prostřednictvím objevů, komunikací došlo k ústupu jistot. Nacionalismus představoval řešení, jak propojit **sounáležitost, moc a čas** a právě díky rozvoji *knihtisku* se vytvořilo vhodnější prostředí pro jeho rozvoj.

Můj názor:

Způsob, jakým B. Anderson přistupuje k tématu národ a nacionalismus je zdlouhavý, úvahový a velmi bádavý. Text mi místy připadal obtížně pochopitelný, zejména proto, že se objevovaly slovní spojení pro mne často neznámá, jako například: ptolemaiovská snaha, koperníkův duch, hérakleitovské nepřátelství a mnoho dalších. Nicméně článek „si nehraje“ na učebnici, ve které by měl být stroze a zkráceně podaný názor, ale je filosofickou úvahou, ve které se objevuje gejzír myšlenek. Za kladné především hodnotím konstrukci textu, pomocí položených otázek a jejich následných odpovědí a také mnoho příkladů (avšak příklady z Evropy jsou v menšině), které čtenáři lépe vysvětlují daný problém (úryvek z Balzaca).

B. Anderson se snaží najít a vysvětlit zlom ve kterém došlo k **vytvoření nacionalismu**. Za hlavní důvody vzniku nacionalismu považuje: náboženství, dynastické říše a čas. Tyto tři příčiny vzniku nacionalismu považuje za jediné pravdivé, ale není možné že vznik nacionalismu souvisí i s jinými skutečnostmi (chcete-li podmínkami)? Co třeba rozvoj technologií a obecně inovací? Není možné, že by nacionalismus vznikl mnohem dříve než v období Francouzské revoluce (19. století)? Co třeba v období kolonialismu. Kdy kupříkladu africká etnika národně semkla a jednotně se bouřila proti koloniálním velmocem?

S názory pana Andersona se plně neztotožňuji, avšak vážím si jeho myšlenek, protože se snaží postavit svoji vizi (myšlenku) proti představě, kterou nám vštípili ve škole, o dávné existenci českého národa, která se na přelomu 18. a 19. století díky píli obrozenců probudil ze spánku. A naopak se snaží ukázat, že nacionální identita je moderní záležitostí a že souvisí s rozpadem předmoderních kulturních systémů, a to zvláště náboženských společenství.

Otázky:

- 1)** Mohou skutečně být národní identity integrovány do identity evropské? A jakým způsobem?
- 2)** Jaký je vztah mezi „národem“ a „Evropou“?
- 3)** Má každý národ svůj vlastní stát? Uveďte příklady, ve kterých toto tvrzení neplatí.
- 4)** Existuje korelace mezi národem a státem?

5) Je národ a národnost jen v našich myslích nebo fakticky existuje? Svoje tvrzení zdůvodněte.